

મુનિ મેરુ રચિત ત્રવ ગીતિકાઓ

- ઉપા. ભુવનચન્દ્ર

માણડલ-પાર્શ્વચન્દ્રગચ્છજૈનસંઘના જ્ઞાનભણ્ડારના એક પ્રકીર્ણ પત્રમાંથી મળેલા નવ ગીતો યથામતિ સંકલિત કરીને વિદ્વાનો સમક્ષ મૂકી રહ્યો છું. કર્તાએ પોતે જણાવ્યું છે : જિનભદ્રસૂરિની પાટે શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિનાં દર્શન કર્યાં. લિપિકારે જણાવ્યું છે તેમ મુનિ મેરુ કમલસંયમ ઉપાધ્યાયના શિષ્ય હતા.

ગીતો ભાવવાહી છે અને શાસ્ત્રીય રાગોમાં નિબદ્ધ છે. ગીતોની ભાષા ધ્યાન યોગ્ય છે.

‘સંગતૂ’, ‘ગમિલે’ જેવા શબ્દો મરાઠીનું સ્મરણ કરાવે છે. ‘દુઈ’, ‘કરિવો’ ‘જાઈવો’ વગેરે શબ્દો બંગાળીના સૂચક છે. ‘ઈમ’ ‘ઈણિ’, ‘એહ’ જેવા શબ્દો મારુગૂર્જર ભાષાના છે. ‘જિણહ’ જેવો અપભ્રંશ પ્રયોગ પણ આમાં છે. ‘વદતિ’ એવો શુદ્ધ સંસ્કૃત શબ્દ પણ જોવા મળે છે. ‘નેકુ’ (નેક) એ- ઝડૂ- અરેબિક શબ્દ પણ અત્રે હાજર છે. રચયિતા વિવિધ દેશોમાં વિચરનાર એક મુનિ છે માટે આમ થયું છે કે આવી ભાષા કોઈ પ્રદેશમાં બોલાતી હતી - એ વિશે તજ્ઞો જ પ્રકાશ પાડી શકે.

‘પહિરિ દાખિણુ ચીરુ’ (ગી. ૪) - દક્ષિણી ચીર અર્થાત્ વસ્ત્રનો ઉલ્લેખ હશે ? જો એમ હોય તો મરાઠી સાથે સીધો સમ્બન્ધ સ્થાપિત થાય. ગીત ૮ માંનો શબ્દ ‘મુનાગરૂ’ તપાસ મારે છે.

મુનિ મેરુ વિશે માહિતી પ્રાપ્ત થઈ નથી. કમલસંયમ ઉપાધ્યાયની રચનાઓ નોંધાઈ છે.

બંગાળી કે મરાઠીના પ્રાચીન રૂપના નમૂના સમાન આ રચનાઓ ભાષા રસિકોને રસપ્રદ જણાશે એવી આશા છે.

१

॥ गउड श्रीराग ॥

अंधकारु गमिले प्रगट प्रगासे, इणि कारणि दोषाकरु जले पतित पलासे ॥१॥
 भमरा रंगु कियले कमल निवासे सुकरम दिनकर किरणि नियतु वगासे ॥द्र०॥
 सुगुरु वचन रसो निज मनि आणी, मुनि मेरु समरइ जिनु परमारथु जाणी
 ॥ २ भमरा० इति गीतं ॥

२

पूनिमरजनीकरु उपमा लावइ रमणी वदन कहं जनु रहसइ ।
 धिगु लाला मल कफ जल पूरित अधम उतिम मानइ मोहवसे ॥१॥
 भमियउ भमियउ जीवा एणि परे, चिन्तामणि बुधि काच गहिउ करे ॥द्र०॥
 सिव पुरि चालतं मारगि वटपाडउ, मनसिज बाणिहि निधिण हणइ ।
 एम न विदति मानव हरखति, तरुणी नयनपेखि मूरख पणइ ॥भूमि० ॥२॥
 अधर अधरगति संगति दायकु, परम पदिहि जातु जीउ धरइ ।
 वटफल जिम एह बाहिरि मनोहरु, अंतरंगु विचारतु चितु न हरइ ॥भूमि० ॥३॥
 कुचयुग अमृतकलस जिम सोइह, इणि भ्रमि भूलउ म संसार सरे ।
 धरम वाहन पंथि ए दुइ परवत, पार चाहसि तउ यतन करे ॥भूमि० ॥४॥
 दुरगंध असुचि लजा ऊषजावइ, तउवि तरुणी अंग जीउ सरइ ।
 करम वाहितु न जपइ परमेसरु, सुरसरि छोडि पंकि न्हाणु करइ ॥भूमि०॥५॥
 त्रिभुवनपति जिनचरण प्रसादि, भ्रम भंजिवि परबोधु लहइ ।
 कमलसंजम उवझाय पद पंकज एकचितु मुनि मेरु एम कहइ ॥भूमि०॥६॥
 ॥ इति धनाश्रयिरागेणस्त्रीविरक्तिकारणगीतं ॥

३

॥ श्री राग ॥

सकल मंगल कारणू रे, आरे वीतराग मइ भेटिउ युगादि देउ ॥१॥
 भावइ रे भावइ जिर्णिदू रे, आरे आदिनाथ पदि मनु लागिनला ॥द्र०॥

मुनि मेरु संगइ संगतूरे, आरे जिन जिन जापि पइयइ आनंदु ॥२ भावइ० ॥
आदिनाथगीतं ॥

४

॥ श्री राग ॥

पहिरि दाखिणु चीरु चंदणु लावइ सरीरु, सकल सिंगारु करइ ।
गजपति गति चालइ बोलइ चतुरपणि, कहु किसु मनु न हरइ ॥१॥
आ रे आजु काइ करिवो, सखी रे जिणह भुवनि जाइवो ॥द्र०॥
मुनिमेरु वदति वदन निरखियले परमाणंद भयो ।
जीराउलि प्रभु नवल निनादि पारसनाथ जयो ॥२॥ रे आ आजु०

॥ इति जीराउलापार्श्वनाथगीतं ॥

५

[रागः] ॥ नाट ॥

सखी रे रहसु जले कवलु आजु तुझ चिति, अवुरु न चाहइ रंगु ॥१॥
मोरा मनु लागिला, देखिनला पारसनाथ ॥द्र०॥
जयउ सु सोहागिलु अससेणर(रा)यां तनि, संगति यति मुनिमेरु ॥२॥
मोरा मनु लागिला, देखिनला पारसनाथ ॥द्र०॥
॥ पार्श्वनाथ गीतं ॥

६

[रागः] ॥ केदारा ॥

पसुय देखि नेमि रथ वालिलइ टालिलइ पातगु कलिमलो ।
राजल काजल पूरित मुख देखी सखी रे वचन कहिलो ॥१॥
कवणु मति एहु लियली, किहां चातुरी नेह गहिली ॥द्र०॥
अपुचे रंगि रंगु सखी रे न कीजइ परचि रंगि रंगु भलो ।
वीतरागु नेमिनाथ न करइ नेहु, आपुचा तइ मनु लाइलो ॥ कवणु० ॥
रहु सखि पतंग रंगु न धरीजइ, मोरउ रंगु मंजीठ जिसे ।
अविचल सम्बन्धु नेमिराजीमती जले थिरु रंगु इसो ॥ कवणु० ॥
॥ इति नेमिनाथ गीतं ॥

७

[रागः] ॥ धनाश्रयी ॥

हितुअहितु विवेक विचारिलइ मनुरी गिलइ अजित जिण पाइ ॥१॥

परम लखु पाया रे, ऊपजेले अति आनंद ॥द्र०॥

देवी विजयानंदनु जिनु जयउ, मुनि मेरु कहइ सरस सभाउ ॥२॥

परम लखु पाया रे, ऊपजेले अति आनंद ॥द्र०॥

॥ अजितजिनेश्वरगीतं ॥

८

(राग) ॥ पूर्वी मलार ॥

अम्हचि सरीरि सो गुण नही, रीजवीजइ जिणि प्रभुचीत मुनागसु रूवडउ मनि रे,

आरे कासी पुरपति जिननाथ ॥द्र०॥

मेरु कहइ इकु अंतरंगु नेकु हइ, इतनइ जो होइ सु होउ । २ मुनागरू ॥

इति बाणारसीपार्श्वनाथगीतं ॥

९

॥ कुमोदवइराडी ॥

चेतनारूपु आतमा विचारि विमोहि न मोहियला ॥१॥

सु तनु मनु रहसिला रे आणंदू पाइला ॥द्र०॥

मेरु भणइ जिनभद्र सूरि पाटि जिनचंद्र सूरि देखिला ॥ २ सुतनुमनु०॥

इति जिनचंद्रसूरि गीतं ॥

एतानि गीतानि श्रीकमलसंयमोपाध्यायविनीतविनेयमुनिमेरुमुनिना कृतानि ॥

भद्रं॥छा॥